

O prvi recenziji v novi makedonski književnosti 19. stoletja:

*Zora jugoslavjanska od Radoslava Razlaga. Tečaj II. Zagreb 1853** Konstantina Petkoviča

Konstantin Petkovič (1824-1897) se je v Gradu, tja je odšel iz Zagreba, konec avgusta 1852 srečal z Radoslavom Razlagom (1826-1880). Ogletovala sta si lepote mesta. Razlag¹ je bil med štajerskimi Slovenci znana kulturna osebnost in izdajatelj revije-koledarja *Zora jugoslavenska*². Kot pove že naslov, je bila revija prežeta z idejo slovanofilstva. Tudi Petkovič je bil izobražen in se je gibal v krogih, ki so zagovarjali idejo slovanske vzajemnosti in skupnosti ter v katerih je bila želja po združitvi in osvoboditvi vseh Slovanov izpod tuje vladavine središče njihovega idejnega sveta. Srečanje Petkoviča in Razlaga je bilo pomembno za oba. Petkovič je lahko prebiral dva letnika *Zore* in se še bolj navzel vseslovanskega duha, saj je Razlag v podporo ideje panslavizma³ članke tiskal tudi v cirilici in v drugem letniku *Zore* natisnil pripoved Jospine Urbančičeve⁴ *Boris*. Razlag se je zavzemal za splošnoslovanski jezik kot obliko združevanja vseh slovanskih narodov — o čemer je sanjaril tudi Grigor Prličev⁵ — Petkovič pa je objavil svojo prvo različico pesmi *Belgarska devojka i nejjina kletva*⁶, prevedel povest *Boris* in objavil prispevek o drugem letniku *Zore*.

Petkovičeva recenzija Razlagove *Zore* je prva te vrste, ker jo je napisal Makedonec o drugem, tujem delu, ki se nanaša tudi na južnoslovanske narode. Pred tem so v novi makedonski književnosti 19.

* Petkovičev prispevek *Zora jugoslavjanska od Radoslava Razlaga. Tečaj II. 1853* je bil natisnjen v 136. številki časopisa *Caregradski vestnik* 29. avgusta 1853 v rubriki *Slavjanski novosti*.

¹ Prim. Spasov, Aleksandar: Prestojot na Konstantin Petkovič vo Hrvatska i Slovenija 1852 godina, V: Istraživanja i komentari, Skopje 1978, str. 145-158. Petkovič je poslal dve pismi, obe v hrvaščini, v duhu vsesplošnega slovanstva. »Posle dugog tumaranja našao sam mladog i vatrenog slavjana R. R. i posle podne š njime razgledao razne cerkve ...« »Drugi dan, t. j. 30. Kolovoza, rano u 8. satih, posetio me je vrédni slavenski domorodac i spisatelj R. R. s kojim sam ugodno proveo skoro dva sata, razgovarajući se š njime o jeziku i književnosti našoj, zatim i o ostalih stvarih ...« (Poslanica uredniku *Nevena* M. B. »*Neven*«, Zagreb, Tečaj I, br. 47, 1852, 18. Studenoga, str. 747); poudaril V. T.

² Izšla sta dva letnika *Zore*, leta 1851 in 1852.

³ V uvodniku *Zore* je Razlag poudaril eno svojih najpomembnejših idej slovanske solidarnosti: »U 'Zori' ove godine se nalazi više sastavkov tiskanih cirilicom! jer to je neophodno potrebno, da se i mi zapadni Slavjani, opet pričujemo obćeslavjanskoj azbuki« (Spasov, Aleksandar: Nepoznata stihotvorba na konstantin Petkovič, v: Istraživanja i komentari, Skopje 1978, str. 141).

⁴ V predgovoru k *Borisu* (opomba št. 8), str. 12-13, je Konstantin Petkovič o zgodaj umrli slovenski pisateljici (1833-1854) zapisal: »Ta pripoved ima za nas tudi drug pomen: napisala jo je rodoljubna Slovenka, stara komaj 20 let (rodila se je 1833), ki z iskrenim ženskim srcem ljubi Slovanstvo v naši žalostni Bolgariji. Ta ljubezen do rodu in svojih bratov jo je prisilila, da je pisala med drugim tudi o Bolgarih.« Petkovič nato na straneh 13-15 nadaljuje z navdihnjanim portretom Jospine Urbančičeve, ki je bil objavljen poleg predstavitvenega članka k njeni povesti *Boris* v *Zori jugoslavenski* leta 1852 (prim. Spasov, Aleksandar: Prestojot na Konstantin Petkovič ..., v: Istraživanja i komentari, Skopje 1978, str. 153).

⁵ Prličev je bil makedonski kritik in prevajalec (prim. Prličev S., Grigor: Odbrani stranici, Skopje 1959, str. 110).

⁶ Spasov, Aleksandar: Nepoznata stihotvorba ..., v: Istraživanja i komentari, Skopje 1978, str. 135-144.

stoletja znani kritični prispevki Teodosija Sinaitskega o knjigi Kirila Pejčinoviča *Utešenje grešnim*⁷ in Konstantina Miladinova *Predgovorot* v Zborniku makedonskih ljudskih pesmi,⁸ vendar gre za makedonska avtorja in makedonski besedili, napisani v posebnih okoliščinah in kot predgovora.

Petkovičeva recenzija je sestavljena iz dveh delov. Prvi govori predvsem o tem, kaj in koliko je v Makedoniji in Bolgariji znanega o drugih slovanskih književnostih. Petkovič na začetku obžaluje in hkrati negoduje, ker je njegov narod premalo obveščen o dogodkih v drugih. Pravi, da je podobno tudi glede pisanja o njihovih delih. Kot primer navaja zbornik *Zora*, ki je pisal o povesti mlade slovenske pisateljice Urbančičeve-Turnograjske *Boris* — bolgarski cesar in objavil njegovo pesem *Bolgarska devojka*. Petkovič predlaga, naj časopisi obveščajo bralce o vsem, kar je napisano v bolgarščini, še bolj pa bi bilo, če bi opozorili, »o čem je treba pisati in kaj tiskati« za šole in bralce. Orisal je skromno stanje makedonske književnosti, njene osnovne potrebe, naloge in nerazsvetljenost ter predlagal, naj kateri od bolgarskih časopisov poroča o novih knjigah, ki jih tiskajo v drugih slovanskih deželah »sevni in zahodni slovanski bratje«. Besedna zveza *slovanski bratje* je zelo značilna za slovanofilski duh, nekak zaščitni znak takratnega časa.⁹

Za recenzenta Petkoviča so bili najpomembnejši tisti prispevki v *Zori*, ki pričajo o tem, kaj so drugi slovanski narodi pisali o makedonski književnosti, predvsem pa (zaradi tega je njegova recenzija zelo pomembna za nadaljnji razvoj makedonske književnosti), kaj in kako so drugi slovanski narodi objavljali, katera idejno-estetska merila so prevladovala in kako naj se zgledujemo po razvitejših književnostih. Zgledovanje po drugih književnostih je temeljna misel Petkovičeve recenzije. Prepričan je bil, da bi bilo koristno tiskati prevode prispevkov o »slovanskih literarnih ciljih, lepo napisane in s koristno vsebino«. Tako ravnanje se je Petkoviču zdelo koristnejše kot nekatere druge samovoljne zamisli in zelo razumno. O tej razsvetiteljski in nujni ideji učenja od razvitejših književnosti je Petkovič pisal tudi v predgovoru k svojemu prevodu *Borisa*: »Če še nimamo svojega, vzemimo kaj od naših Slovanskih bratov, in se potrudimo, kolikor se lahko, za svoj rod, za splošno in svojo korist.«¹⁰

Drugi del Petkovičeve recenzije govori predvsem o koledarju - reviji *Zora*, in sicer o njenem drugem letniku. Petkovič je najprej predstavil izdajatelja Radoslava Razlaga, »ki je eden najvplivnejših in najsposobnejših /slovenskih/ mladih pisateljev«. Nato je, kot je v navadi, naštel, kateri avtorji so sodelovali v drugem letniku *Zore*, in opozoril na nekaj naslovov, vendar, na žalost, poleg ni navedel avtorjev. Poudariti je treba, da so bili prispevki prežeti z duhom takratnega splošnega gibanja, s panslavizmom. O tem najbolje pričajo naslovi prispevkov, besedne zveze s pridevnikom *slovanski*, na primer: *Slavjanska azbuka*, *Gramatika (...)* vseslovanska, *Veroučitelji slovanski* ipd.

Petkovič je bil zelo navdušen, da *Zora* tiska prispevke tudi v cirilici, saj je okolje, v katerem je izhajala, poznalo samo latinico kot uradno pisavo. To se mu je zdelo posrečena poteza, ki je izražala slovansko solidarnost za močno združitev in zблиževanje bratskih narodov. Petkovič je cirilico poveličeval kot najstarejšo in najpomembnejšo pisavo vseh Slovanov. Razumljivo je, da je bil nad združitevno idejo, ki je bila odsev evforičnosti časa in visokih idealov, izvirajočih iz močne ogroženosti zaradi tuje vladavine, zelo navdušen.¹¹ Takratni viharni časi so lahko rodili tudi take

⁷ Pejčinovič, Kiril: *Sobrani tekstovi*, ur. Blaže Koneski, Skopje 1974, str. 51-52.

⁸ Miladinovič, Dimitrija in Konstantin: *Zbornik na narodni pesni*, ur. Haralampie Polenakovič, Todor Dimitrovski, Skopje 1983, str. 7-11.

⁹ Kot potrditev tega navajam nekaj misli iz Razlagovega dnevnika z 19. septembra 1852 po srečanju s Konstantinom Petkovičem: »Srodni dusi u prostranoj Slavii se razumevaju — daj o Bože slogi i vzajemnosti srečen naprèdek! G. Stojan Dimitriev Petkovič me poudiše početkom ovoga mēseca. Dobro došli pobratimi! (...) iz prostrane Slavii« (poudaril V. T.). Očitno je Razlagovo navdušujoče razmerje do slovenstva in kot njegov prijatelj Petkovič se je tudi sam trudil izbrati primerne in lepe besede.

¹⁰ Boris, прѣвы христiansky carъ на Blъgarytu. Poblъgarena Istorijska prikazka, pisana po Slovensky otъ Josifine Turnogradske, Carigradъ. V6 Typografie-te na Thaddeja Divičiana. 1853, str. 29.

¹¹ Pri Slovencih se je kot odpor proti takratnemu germaniziranju začelo vseslovensko gibanje, v katerem so bili dejavni zlasti sodelavci *Zore*: R. Razlag, Josipina Toman (Urbančič), Lovro Toman, Jos. Radonievč, Davorin, Lovro Vogrin, Caf in

utopije. Čeprav težko uresničljiva, pravi Grigor Prličev, je taka ideja nuja časa.¹² Ravno ta nuja časa je ideološka potreba po združevanju vseh slovanskih narodov v najmočnejšem duhovnem sredstvu — jeziku. V zvezi s tem je Petkovič napisal članek *Crtica za seruskata carica*, objavljen v *Zori*, v katerem hvali moč in lepote ruskega jezika, ki ga govorijo po neskončnih širjavah Evrope in Azije.

Petkovičeva recenzija zbornika *Zora* je kratka in informativna. V prvem delu je kritičen do nerazsvetljenosti svojega malo znanega naroda in navaja konkretne primere. V drugem delu pa bralce zelo na kratko obvešča o vsebini zbornika. Ni ga toliko zanimala sama vsebina, ukvarjal se je predvsem s pisavo in jezikom prispevkov v *Zori*, osnovnima posebnostma takratnega gibanja. Pogrešamo vsaj kako osebno stališče do prispevkov, predvsem literarnih, saj je bil Petkovič tudi sam pisatelj. O *Zori*, ki jo je označil kot zoro jugoslovanske federalistične ideje, je pisal predvsem zaradi vprašanja skupnega slovanskega jezika.

Kljub temu je Petkovičeva recenzija, prva v novi makedonski književnosti 19. stoletja, pomembna, saj je kritično obravnavala domačo intelektualno gluhost in z naprednimi mislimi spodbudila vzvode, ki jih premika književnost — prežemanje, ter je domoljubnemu bralstvu predstavila, čeprav površno, delo iz drugega slovanskega okolja. Pri tem ne smemo pozabiti, da je Petkovič šele začel delati prve literarne korake, saj je bil ravno diplomiral iz slavistike (1851) pri znanem Sreznjevskem in seveda ni imel dovolj literarnih izkušenj, četudi se je že izkazal z umetniško in znanstveno besedo.

Srečanja Konstantina Petkoviča s slovanskimi kulturnimi delavci poleti leta 1852, kako so našega prvega diplomiranega slavista sprejeli tamkajšnji pisatelji, spoznavanje njihovega prosvetnega in javnega življenja, prevod pripovedi Josipine Urbančičeve *Boris* v makedonščino, recenzija *Zore*, objavljena v carigraskem časopisu, poznanje slovanskega jezika in drugo dovolj nazorno priča o poganjkih prežemanja med makedonsko in slovensko književnostjo 19. stoletja.

Vančo Tuševski

Univerza Loránda Eölvösa v Budimpešti

Prevedla Durda Strsoglavac

Božidar Raič. Za slovansko vzajemnost se je zavzemal predvsem Josipin soprog L. Toman, ki je poveljeval mater Slavo (prim. Slovenski biografski leksikon, 12. zv., Ljubljana 1980, str. 99-100). Prim. tudi leksikon Slovenska književnost, Cankarjeva založba, Ljubljana 1982.

¹² Prim. Stefanija, Dragi: Prličeviot panslavizam, Ohrid 1988.